

20-Iyul, 2026-yil

**ONGLI MUSHOHADA KO‘NIKMASI TUSHUNCHASI: PSIXOLOGIK-
PEDAGOGIK YONDASHUVLAR VA SAVOL-JAVOB USULI BILAN
BOG‘LIQLIGI.**

Ruzmetova I. A

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti
e-pochta:rozmetovaintizor505@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda savol-javob usuli asosida o‘quv materialini ongli o‘zlashtirish va mushohada qilish ko‘nikmalarini shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari hamda uni amaliyotga tatbiq etish mexanizmlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqot o‘quvchilarning o‘quv materialini yuzaki yodlashdan voz kechib, uni chuqur tushunish, tahlil qilish va ongli mushohada yuritish qobiliyatini rivojlantirishda savol-javob usulining o‘rnini ochib beradi. Zamonaviy didaktik yondashuvlar (Bloom taksonomiyasi, Sokratik dialog, konstruktivizm, refleksiv ta’lim va interaktiv texnologiyalar) asosida takomillashtirish yo‘llari taklif etilgan. O‘zbekiston Respublikasidagi ta’lim islohotlari, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim prinsiplari hamda xorijiy tajribalar tahlili asosida ilmiy xulosalar chiqarilgan. Mazkur tadqiqot ta’lim muassasalari o‘qituvchilari, metodistlari va tadqiqotchilar uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: savol-javob usuli, ongli o‘zlashtirish, mushohada qilish ko‘nikmasi, refleksiv tafakkur, tanqidiy fikrlash, Bloom taksonomiyasi, Sokratik dialog, interaktiv usullar, konstruktivistik yondashuv, o‘quv materialini chuqur o‘zlashtirish.

Bugungi kunda ta’lim jarayonining asosiy vazifasi o‘quvchilarga tayyor bilimlarni uzatish emas, balki ularni mustaqil, ongli va refleksiv o‘zlashtirishga o‘rgatishdir. O‘zbekiston Respublikasida “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun, “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasi va ta’lim sifatini oshirishga oid me’yoriy hujjatlarda o‘quv materialini ongli o‘zlashtirish, tahlil qilish va mushohada yuritish ko‘nikmalarini shakllantirish dolzarb vazifa sifatida belgilangan. Ammo amaliyotda savol-javob usuli ko‘pincha yopiq, reproduktiv savollar darajasida qo‘llanilishi o‘quvchilarning chuqur mushohada qilish va ongli o‘zlashtirish jarayonini to‘liq ta’minlamaydi.

Ongli o‘zlashtirish – bu o‘quv materialining mazmunini tushunish, uning ichki mantiqiy bog‘lanishlarini anglash, o‘z tajribasi bilan bog‘lash va amaliyotga tatbiq etish jarayonidir. Mushohada qilish ko‘nikmasi esa o‘quvchini kuzatgan, o‘rgangan va boshdan kechirgan narsalarni tahlil qilish, baholash va yangi xulosalar chiqarishga yo‘naltiradi. Pedagogik jihatdan bu jarayon o‘quv-tarbiya birligida amalga oshiriladi va o‘qituvchining savol qo‘yish mahoratini talab etadi. Tadqiqotning maqsadi – savol-javob usuli asosida o‘quv materialini ongli o‘zlashtirish va mushohada qilish ko‘nikmalarini shakllantirish mexanizmlarini ilmiy asoslab, amaliy tavsiyalar berishdir.

Nazariy asoslar: Ongli o‘zlashtirish va mushohada qilishning nazariy asoslari pedagogika, didaktika va psixologiya kesishmasida shakllangan. J. Dyui refleksiv fikrlashni

“muammoli vaziyatni ongli tahlil qilish” deb ta’riflagan. L.S. Vigotskiy “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasida savol-javob orqali o‘quvchining potensial imkoniyatlarini ochishga e’tibor qaratgan. B. Bloomning qayta ishlangan taksonomiyasi (tushunish, qo‘llash, tahlil, baholash, yaratish darajalari) va Sokratik dialog prinsiplari savol-javob usulini ongli o‘zlashtirish vositasi sifatida qo‘llashning zamonaviy ilmiy asosini tashkil etadi. O‘zbek olimlari (Xolmatov P., Abdukodirov A.A. va boshqalar) bu jarayonni shaxsga yo‘naltirilgan va interaktiv ta’lim kontekstida ko‘rib chiqishadi.

Pedagogik asoslar quyidagilardan iborat:

- Psixologik-pedagogik jihat: O‘quvchining o‘z bilish faoliyatini anglashi, motivatsiyani oshirish, tahliliy va refleksiv qobiliyatlarni rivojlantirish.
- Didaktik jihat: Savollarning ochiqligi, chuqurligi va bosqichma-bosqich murakkablashuvi (reproduktiv savollardan produktiv va kreativ savollarga o‘tish).
- Ijtimoiy-kommunikativ jihat: Dialogik muhit yaratish, o‘quvchilar o‘rtasida fikr almashish va o‘zaro baholash.
- O‘qituvchi roli: Savol qo‘yish madaniyati, javoblarni chuqur tinglash, qo‘shimcha yo‘naltiruvchi savollar berish va refleksiv muhitni tashkil etish.

Savol-javob usuli asosida ongli o‘zlashtirish va mushohada qilish ko‘nikmalarini shakllantirish texnologiyasi

Rivojlantirish texnologiyasi – bu maqsadli, bosqichma-bosqich va natijaga yo‘naltirilgan pedagogik jarayon bo‘lib, zamonaviy interaktiv va raqamli usullarni qo‘llashni nazarda tutadi.

Texnologiyaning asosiy komponentlari:

1. Diagnostik bosqich: O‘quvchilarning dastlabki o‘zlashtirish va mushohada darajasini aniqlash (kuzatish, diagnostik suhbat, ochiq savollarga javob berish qobiliyatini baholash).
2. Axborot-motivatsion bosqich: Ongli o‘zlashtirish va mushohada mohiyatini tushuntirish, namuna savollar berish, o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undash.
3. Interaktiv va innovatsion bosqich: Bloom taksonomiyasiga asoslangan savollar tizimi, Sokratik dialog, “Aqliy hujum”, “Tarozi”, “Venn diagrammasi”, “Sinkveyn” usullari; raqamli vositalar (Mentimeter, Padlet, Kahoot) yordamida real vaqt rejimida savol-javob tashkil etish.
4. Mustaqil faoliyat va refleksiv monitoring bosqichi: O‘quvchilarning o‘z javoblarini tahlil qilishi, shaxsiy refleksiv daftar yuritishi, o‘zaro baholash va o‘qituvchi tomonidan yakuniy tahlil.

Texnologiya uzluksiz ta’lim tizimida (boshlang‘ich sinfdan o‘rta maktabgacha) integratsiya qilinadi va raqamli platformalarni joriy etishni talab qiladi. Bu o‘quvchilarda o‘quv materialini chuqur o‘zlashtirish, mustaqil fikrlash, o‘zini baholash va ongli mushohada qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Amaliyotda qo‘llash va samaradorlik O‘zbekiston ta’lim amaliyotida interaktiv savol-javob usullari ona tili, matematika, tabiatshunoslik va boshqa fanlar darslarida qo‘llanilmoqda. Natijada o‘quvchilarning darsdagi faolligi oshadi, yuzaki yodlash o‘rniga

20-Iyul, 2026-yil

asosli, tahliliy va ongli o‘zlashtirish shakllanadi. Xorijiy tajribada (Sokratik seminarlar, Visible Thinking yondashuvi, raqamli interaktiv platformalar) shunga o‘xshash yondashuvlar yuqori samara bergan. Taklif etiladigan takomillashtirish: har bir fan bo‘yicha ochiq va chuqurlashtiruvchi savollar bankini yaratish, o‘qituvchilarning savol qo‘yish kompetentsiyasini oshirish va reflektiv baholash mezonlarini joriy etish.

Savol-javob usuli asosida o‘quv materialini ongli o‘zlashtirish va mushohada qilish ko‘nikmalarini shakllantirish ta’lim jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, shaxsning barkamol rivojlanishini ta’minlaydi. U psixologik-pedagogik diagnostika, interaktiv usullar va reflektiv yondashuvga asoslanadi. Amaliyotda bu texnologiyani keng joriy etish o‘quvchilarning tanqidiy va mustaqil fikrlash qobiliyatini oshiradi hamda zamonaviy jamiyat talablariga mos kadrlar tayyorlashga hissa qo‘shadi. Kelgusida raqamli interaktiv vositalarni chuqurroq tatbiq etish va ilmiy-tadqiqot ishlarini kuchaytirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Dyui J. How We Think. – Boston, 1910 (reflektiv fikrlash nazariyasi).
2. Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives. – New York, 1956 (qayta ishlangan nashr, 2001).
3. Vigotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Toshkent, 2020 (o‘zbek tilidagi tarjima).
4. Xolmatov P. O‘quv jarayonida interaktiv usullar. – T.: Fan, 2018.
5. Abdukodirov A.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – T.: Fan, 2019.
6. Ashuraliyeva G.N. O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. // Nauka i innovatsiya, 2024.
7. Sulliyeva S.X., Tojiyeva F.A. Interaktiv ta’lim usullarining samaradorligi. // Ekonomika i sotsium, 2024.